

СВІТОГОСПОДАРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

WORLD ECONOMIC TIES:
DEVELOPMENT TRENDS

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.12.068>

УДК 339.923:339.564(477)

JEL: F29, F47

О.В. ПУСТОВОЙТ, д-р екон. наук,
провідний науковий співробітник
відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: avvit@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2095-064X>

ГЛОБАЛЬНА БАГАТОПОЛЯРНІСТЬ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ Й ЗАГРОЗИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ

Запропоновано методологічні й методичні підходи для уточнення переліку і рейтингування реальних і потенційних полюсів глобального зростання, оцінювання їх часток у закупівлі експортної продукції підвищеної технологічної складності країн. Наукові підходи апробовано на прикладі України і доведено, що подальше стрімке інерційне розширення її торгівлі з Китаєм і потенційними полюсами глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, неодмінно посилюватиме ризики уповільнення якісних (структурних) змін у вітчизняному експорті на користь продукції підвищеної технологічної складності.

Ключові слова: глобальна багатополярність; полюс глобального зростання; експорт; імпорт; одинична вартість; продукція підвищеної технологічної складності; конкурентоспроможність.

Протягом двох останніх десятиліть темпи економічного зростання низки країн значно перевищували аналогічні показники в розвинутих країнах, які традиційно визначали динаміку світової економіки. Ця довгострокова тенденція дала науковцям підставу для висновку, що у світовій економіці

Ц и т у в а н н я: Пустовойт О.В. Глобальна багатополярність: нові можливості й загрози для розвитку українського експорту. *Економіка України*. 2023. № 12. С. 68—91. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.12.068>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

формується нові полюси зростання. Причому в цьому процесі провідну роль відіграють окремі країни не з розвинутими ринками (advanced markets), а з ринками, що розвиваються (emerging markets) або наближаються до їх стану (pre-emerging markets), тобто є пограничними (frontier markets) [1, р. 24] (далі — країни з ринками, що прискорено розвиваються).

Серед країн з розвинутими ринками традиційними полюсами глобального зростання здебільшого вважаються США і країни єврозони [2, р. 353], у складі яких провідну роль відіграють Німеччина і Франція. Якщо спиратися на прогнозні оцінки аналітиків Міжнародного валютного фонду¹, Всесвітнього економічного форуму², американської компанії Bloomberg³, то в ролі потенційних полюсів глобального зростання, на наш погляд, є підстави також розглядати Велику Британію, Японію і Південну Корею.

Серед країн з ринками, що прискорено розвиваються, новим полюсом глобального зростання зазвичай визнається Китай, а потенційними полюсами — країни з динамічними економіками, що стають лідерами регіонального зростання в різних географічних частинах світу. До останніх відносять Бразилію, РФ, Індію, Індонезію, Єгипет, Пакистан, Південно-Африканську Республіку, Мексику, Саудівську Аравію, Туреччину⁴, а також Філіппіни і В'єтнам [3, р. 4]. Однак варто зауважити, що визнання Китаю як єдиного *нового полюсу глобального зростання* не є беззаперечним. Наприклад, науковці Центру міжнародного розвитку (Center of International Development — CID) Гарвардського університету у своїх дослідженнях дійшли висновку, що Індія фактично вже стала реальним полюсом глобального зростання. Крім того, вони спрогнозували, що у 2025 р. середньорічні темпи економічного зростання Індії становитимуть 7,7 %, що дасть їй змогу очолити список країн з найдинамічнішими економіками⁵.

¹ International Monetary Fund. *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. Washington, DC. October 2023. P. 120–121. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/10/10/world-economic-outlook-october-2023> (дата звернення: 17.11.2023).

² Desjardins J. These countries are leading the way on growth. *World Economic Forum*. 2017. Oct 30. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2017/10/these-countries-are-leading-the-way-on-growth> (дата звернення: 14.09.2023).

³ Tanzi A. China to Be Top World Growth Source in Next Five Years, IMF Says. *Bloomberg*. 2023. Apr 17. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-04-17/china-to-be-top-world-growth-source-in-next-five-years-imf-says> (дата звернення: 05.08.2023).

⁴ Global development horizons 2011. Multipolarity: The New Global Economy. Washington, DC, The World Bank. October 2011. No. 2313. 174 p., P. 21. URL: https://st.ilsol24ore.com/pdf2010/SoleOnLine5/_Oggetti_Correlati/Documenti/Finanza%20e%20Mercati/2011/05/rapporto-banca-mondiale.pdf?uuid=8e51bc8a-815c-11e0-aafa-45b34071770c (дата звернення: 03.07.2023).

⁵ India new global growth pole, to keep lead over China: Harvard study. *The Economic Times*. 2017. Jul 09. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/news/economy/indicators/india-new-global-growth-pole-to-keep-lead-over-china-harvard-study/articleshow/59512438.cms> (дата звернення: 06.07.2023).

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ БАГАТОПОЛЯРНОСТІ

Окресливши коло реальних і потенційних полюсів глобального зростання, економісти почали надавати перевагу дослідженням, які дещо умовно можна систематизувати в межах двох напрямів. Перший з них зосереджений переважно на виявленні джерел швидкого економічного зростання Китаю і потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн, ринки яких прискорено розвиваються. Серед джерел аналізувалися такі: залучення в економіку додаткових інвестиційних і людських ресурсів, сукупна факторна продуктивність [4], зростання рівня споживання, експортні доходи, витрати на НДДКР тощо. Методологічну основу цих досліджень склали теоретичні положення про те, що в сучасному світі країни, які претендують відігравати роль полюсів зростання, повинні мати не лише прискорені темпи економічного зростання, а й масштабну економіку, здатну створювати стимули для підвищення рівня економічної активності в інших країнах, а також вміти конвертувати свої успіхи в підвищення рівня життя населення і скорочення економічного відставання від країн з розвинутими ринками⁶.

Другий напрям досліджень орієнтований переважно на оцінювання ефектів впливу Китаю і потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн, ринки яких прискорено розвиваються, на перебіг сучасних процесів глобалізації [5], світовий порядок [6]⁷, міжнародні багатосторонні організації, такі як G20, Світовий банк і МВФ [2], і економіки інших країн. Наприклад, ученими, які працюють за останнім напрямом, було оцінено вплив «сімки, що розвивається» — E7⁸ — на національні й світову економіки. Зокрема, встановлено, що зростання країн E7 на 1 відсотковий пункт (далі — в. п.) приводить до зростання на 0,9 в. п. інших національних економік з ринками, що розвиваються, і пограничними ринками, а також на 0,6 в. п. світової економіки [1].

У цій статті здійснено спробу дослідити не кількісні, а якісні аспекти ефектів впливу реальних і потенційних полюсів глобального зростання

⁶ Global development horizons 2011. Multipolarity: The New Global Economy. Washington, DC, The World Bank. October 2011. No. 2313. 174 p., P. 51-53. URL: https://st.ile24ore.com/pdf2010/SoleOnLine5/_Oggetti_Correlati/Documenti/Finanza%20e%20Mercati/2011/05/rapporto-banca-mondiale.pdf?uuid=8e51bc8a-815c-11e0-aafa-45b34071770c (дата звернення: 03.07.2023).

⁷ Paton B. The BRICS revolt. The West vs. the rest. *Bill Paton*. 2023. Jul 30. URL: <https://www.billpaton.com/post/the-brics-revolt> (дата звернення: 02.08.2023).

⁸ Економісти, які аналізують роль країн у розвитку світового господарства, викремлюють групу E7 (інша відома назва EM7), до якої включають сім найбільших економік з ринками, що розвиваються. Зокрема, крім Бразилії, Китаю, Індії і РФ до складу групи долучено Індонезію, Мексику і Туреччину. Хоча вже сьогодні окремі дослідники в групу E7 замість РФ включають Нігерію (див. докл.: Paton B. The BRICS revolt. The West vs. the rest. *Bill Paton*. 2023. Jul 30. URL: <https://www.billpaton.com/post/the-brics-revolt> (дата звернення: 02.08.2023)).

на інші національні економіки. Актуальність обраного напряму досліджень коротко можна обґрунтувати так. Донині серед економістів зберігається стереотип мислення, що розвинуті країни зацікавлені в торгівлі з країнами, що розвиваються, переважно як з постачальниками сировинних ресурсів. Раціональне зерно цього стереотипу було сформовано на історичних фактах колоніальної політики західних держав у ХІХ — на початку ХХ ст. Однак час змінює реальність. Хоча не всі дослідники з цим погоджуються і продовжують її описувати в конфронтаційних геополітичних термінах «протестного глобального Півдня» і «домінуючої глобальної Півночі»⁸. Проте такий підхід свідомо чи несвідомо ігнорує очевидні сучасні реалії, які полягають у тому, що Китай і потенційні полюси глобального зростання з-поміж країн, ринки яких прискорено розвиваються, поступово перетворюються на масштабних інвесторів, експортерів, імпортерів і починають впливати на розвиток інших економік, у тому числі розвинутих.

Аналізуючи зазначені економічні тенденції, західні вчені почали висловлювати окремі застереження. Так, американська науковиця Ш. Томас збирила у сферах міжнародної політики і міжнародного торговельного права докази для підтвердження гіпотези про виникнення нових загроз для розвитку та індустріалізації менших економік, що розвиваються (*smaller developing economies*), через їх неспроможність конкурувати з масштабними економіками країн, які нарощують свій вплив на глобальне зростання [7]. Аналітичне використання наведеної гіпотези потребує додаткової перевірки її безпомилковості на основі доказів, зібраних у економічній сфері. На наш погляд, частково це можна зробити шляхом порівняння обсягів закупівлі в менших економіках, що розвиваються, продукції підвищеної технологічної складності країнами, які формують реальні й потенційні полюси глобального зростання. Більші обсяги закупівлі цієї продукції реальними і потенційними полюсами з-поміж країн з розвинутими ринками або з ринками, що прискорено розвиваються, можна використати як доказ формування ними порівняно сильніших торговельних стимулів для розвитку експортного потенціалу певної країни, зменшення ризиків її економічної маргіналізації, тобто збереження за собою ролі постачальника сировинних ресурсів на світові ринки в майбутньому.

Однак використання запропонованого методологічного підходу для збирання доказів на користь гіпотези Ш. Томас пов'язано з певними труднощами. Річ у тому, що термін «менші економіки, що розвиваються» є занадто широким. За винятком потенційних полюсів глобального зростання, він, за окремими методиками, може узагальнювати, наприклад, 11 країн з ринками, що розвиваються, 39 — з пограничними ринками [1,

⁹ Paton B. The BRICS revolt. The West vs. the rest. *Bill Paton*. 2023. Jul 30. URL: <https://www.billpaton.com/post/the-brics-revolt> (дата звернення: 02.08.2023).

с. 24] і 46 малих економік [8] найменш розвинутих країн¹⁰, тобто загалом 96 країн. Безумовно, зібрати інформацію про обсяги закупівлі реальними і потенційними полюсами глобального зростання продукції підвищеної технологічної складності в зазначеній кількості менших національних економік, що розвиваються, є доволі складним і масштабним завданням. Його виконання потребує колективних зусиль дослідників.

З огляду на сказане, **мета статті** — розробити набір методологічних і методичних підходів для уточнення переліку, рейтингування реальних і потенційних полюсів глобального зростання і оцінювання їх часток у закупівлі продукції підвищеної технологічної складності, апробувати запропоновані наукові підходи на прикладі України для перевірки гіпотези про нові зумовлені глобальною багатополлярністю загрози для розвитку менших економік, що розвиваються.

Такий ракурс дослідження має як теоретичну, так і прикладну значущість. З теоретичного боку, створюється методичне підґрунтя для подальших досліджень щодо розвитку експортного потенціалу інших країн в умовах становлення глобальної багатополлярності. З прикладного боку, наведені наукові результати становлять певну цінність для вітчизняних економістів. Річ у тому, що після закінчення війни і деокупації захоплених РФ територій органи державної влади України мають намір не просто відновити вітчизняну економіку до рівня 2021 р., а й провести реконструкцію і модернізацію її виробничого потенціалу з метою розширення випуску конкурентоспроможної продукції підвищеної технологічної складності з інноваційними і якіснішими властивостями. При виборі напрямів розширення випуску такої продукції також буде важливо враховувати нові можливості й ризики, які створює глобальна багатополлярність для її експорту.

Поставлена мета дослідження досягається шляхом виконання наукових завдань, які спрямовані на порівняння можливостей окремих країн стати новими полюсами глобального зростання і стимулювати експорт вітчизняної продукції підвищеної технологічної складності. Для опису вихідних умов і результатів економічного аналізу в межах визначених завдань дослідження використано такий понятійний апарат:

1) полюс глобального зростання (global growth pole) — економіка, у якій сконцентровано значну частину глобального зростання і яка впливає на динаміку інших економік настільки, що забезпечує зростання світової економіки в цілому¹¹. Поняття «полюс глобального зростан-

¹⁰ The least developed country category: 2021 country snapshots. Department of economic and social affairs: committee for development policy. United Nations, 2021. 99 p. URL: <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/Snapshots2021.pdf>

¹¹ Global development horizons 2011. Multipolarity: The New Global Economy. Washington, DC, The World Bank. October 2011. No. 2313. 174 p., P. 16. URL: https://st.ilssole24ore.com/pdf2010/SoleOnLine5/_Oggetti_Correlati/Documenti/Finanza%20e%20Mercati/2011/05/rapporto-banca-mondiale.pdf?uuid=8e51bc8a-815c-11e0-aafa-45b34071770c (дата звернення: 03.07.2023).

ня»¹² відрізняється за змістом від поняття «геополітичний полюс», яке застосовується у відношенні до міжнародних відносин, а саме для узагальнення місць концентрації геополітичної сили, здатної змінювати міжнародний порядок;

2) глобальна багатополарність (global multipolarity) — стан світового господарства, за якого центри його зростання утворюють три і більше економік як з розвинутими ринками, так і з ринками, що прискорено розвиваються;

3) технологічна складність (technological complexity) експортної / імпоротної продукції — набір властивостей, яких набувають товари залежно від технології їх виготовлення;

4) експортна продукція підвищеної технологічної складності (export products of increased technological complexity) — товарні групи експортної продукції, індекс одиничної вартості яких є більшим, ніж величина індексу середньої вартості одиниці продукції сукупного товарного імпорту країни.

Для проведення економічного аналізу в межах поставлених наукових завдань використано окремі спеціальні методологічні й методичні підходи. Логіку їх вибору можна коротко пояснити так.

За результатами пошуку, зокрема, встановлено, що в арсеналі сучасної науки існує низка критеріїв, які застосовуються для опису процесів формування полюсів глобального зростання. За своєю суттю критерії є вимогами, які аналітики віртуально ставлять до основних довгострокових тенденцій розвитку країн, щоб віднести їх до полюсів зростання. Для виконання першого завдання дослідження серед зазначених критеріїв були відібрані ті, що дають змогу комплексно оцінити відносні шанси окремої країни стати полюсом глобального зростання. На наш погляд, шанси будуть вищими у випадку, коли розвитку аналізованої країни притаманний певний набір довгострокових тенденцій. Так, порівняно з іншими країнами вона повинна мати: 1) більший вплив на глобальне економічне зростання, у тому числі за рахунок підтримання високої динаміки економіки і внутрішньої економічної активності, збільшення масштабу економіки; 2) кращі можливості змінювати економічну активність у інших країнах; 3) менший рівень відставання в економічному розвитку від країн — традиційних полюсів глобального зростання.

З методологічного погляду вибір наведених критеріїв можна аргументувати так. У довгостроковій перспективі країни, що мають віднос-

¹² У доповіді Світового банку «Глобальні горизонти розвитку 2011: багатополарність — нова глобальна економіка» 2011 р. зазначається, що термін «полюс зростання» вперше був уведений у контексті економічного зростання Ф. Перру в 1949 р. Спочатку цей вираз використовувався для позначення агломерацій фірм або галузей, у яких сконцентровано зростання і які мали зв'язки між собою і з периферійними фірмами. Відтоді цей термін застосовувався до дедалі ширшого набору пов'язаних з ним понять, причому «полюс зростання» швидко набув просторового або географічного виміру (див. докл.: там само, Р. 16).

но вищі темпи економічного зростання, спроможні прискорено скорочувати економічне відставання від розвинутих країн — традиційних полюсів глобального зростання. Однак серед динамічно зростаючих країн суттєво впливати на глобальне зростання й економічну активність у інших національних господарствах здатні лише ті, що мають відносно більший масштаб економіки і вищий рівень її торговельної інтеграції у світове господарство.

Для вирішення поставлених наукових завдань був використаний набір окремих показників. З погляду методики економічного аналізу їх вибір коротко можна пояснити так:

- спроможність країни впливати на глобальне економічне зростання доволі точно відображає показник її частки в прирості світового ВВП;
- економічну динаміку країни можна оцінити за допомогою показника темпу приросту ВВП. Його порівняння з аналогічними показниками інших країн або еталонної країни, що виконує роль традиційного полюсу глобального зростання (у цьому дослідженні це США), дає змогу виявити зміни у відносній економічній динаміці;
- масштаб економіки певної країни характеризує її внесок у світове виробництво товарів і послуг. Оцінити внесок можна за допомогою показника, що відображає питому вагу країни в структурі світового ВВП;
- можливості країни змінювати економічну активність у інших національних економіках визначає рівень її торговельної інтеграції у світове господарство. Показником рівня є частка країни в закупівлі товарів і послуг, які були експортовані на світові ринки, інакше кажучи, питома вага країни в сукупному попиті на глобальний експорт;
- економічне відставання (затримка в економічному розвитку) однієї країни від іншої можна описати у вартісному вираженні — показує, який додатковий обсяг товарів і послуг має бути вироблений у країні, щоб за розміром їх випуску вона зрівнялася з еталонною країною, обраною для порівняння. Серед показників випуску продукції у країнах взято ВВП на одну особу населення, розрахований на основі паритету купівельної спроможності національних валют (далі — ВВП на одну особу за ПКС)¹³.

¹³ При використанні в економічному аналізі показника ВВП на одну особу населення варто враховувати те, що країни з вищим рівнем доходу мають і вищий рівень цін, тоді як країни з низьким рівнем доходу мають нижчий рівень цін (ефект Баласса — Самуельсона). Зважаючи на це, міждержавні порівняння ВВП на основі ринкового курсу, наприклад, долара США (GDP per capita (current US\$)) за складовими витрат відображають відмінності як у обсягах виробництва, так і в рівні цін. Це означає, що в міждержавних порівняннях ВВП на одну особу населення в країнах з вищим рівнем доходу цей показник є завищеним, у країнах з низьким рівнем доходу — заниженим. Уникнути цього недоліку показника ВВП на одну особу, що оцінюється на основі обмінного курсу, можна шляхом його розрахунку на основі паритету купівельної спроможності національних валют країн, економіки яких порівнюються між собою (GDP per capita, PPP (current international \$)). Цей показник за його витратними компонентами є та-

Рівень технологічної складності продукції опосередковано можна оцінити за допомогою індексу вартості одиниці продукції, тобто одиничної вартості (unit value index — UV). Індекс зазвичай розраховують у доларах за 1 кг товарів певної групи j . Одиничну вартість сукупності всіх товарних груп експортної / імпоротної продукції країни i описують за допомогою індексів UV_{ix} і UV_{im} . Економічний сенс їх порівняння базується на припущенні, що сировина і напівфабрикати мають меншу одиничну вартість, ніж продукція з більшим набором корисних властивостей, отриманих у результаті глибшої переробки сировинних ресурсів за допомогою досконаліших або унікальних технологій [9, с. 16].

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Порівняння можливостей країн стати новими полюсами глобального економічного зростання

Вибір спеціальних критеріїв і показників відкрив шлях для порівняння можливостей країн стати новими полюсами глобального економічного зростання. Зібрані факти про такі можливості коротко можна подати так.

Вплив на глобальне економічне зростання. Динаміку процесу формування нових полюсів глобального зростання частково можна оцінити за допомогою показників, що відображають середньорічний внесок країн з ринками, що прискорено розвиваються, у приріст світового ВВП на початку і наприкінці 20-річного періоду 2001—2021 рр., без урахування показників кризового 2020 р.¹⁴ (рис. 1).

Дані рис. 1 свідчать, що у 2001—2019 і 2021 рр. Китай і аналізовані потенційні полюси зростання в різних пропорціях збільшили сукупний внесок у приріст світової економіки з 36,1 до 55,1 % (тобто на 19 в. п.). Так, внесок Китаю зріс з 21,0 до 40,8 % (тобто на 19,8 в. п.), Індії — з 3,6 до 5,3 % (на 1,7 в. п.), Туреччини — з 1,0 до 2,3 % (на 1,3 в. п.), Індонезії — з 1,3 до 1,7 % (на 0,4 в. п.), В'єтнаму — з 0,4 до 1,2 % (на 0,8 в. п.), тоді як внесок РФ зменшився з 3,4 до 1,1 % (на 2,3 в. п.), Бразилії — з 2,2 до 0,2 % (на 2,0 в. п.),

ким, що відображає лише відмінності в обсягах виробництва країн, оскільки різниця в рівні цін у їх економіках усувається за допомогою коефіцієнта перерахунку купівельної спроможності національних валют (просторового дефлятора цін і курсу валют) (див. докл.: GDP per capita, PPP (current international \$). Metadata glossary. Washington, DC, World Bank. URL: https://databank.worldbank.org/metadataglossary/all/series#C_G).

¹⁴ У 2020 р. світову економіку охопила криза, яка, на відміну від попередніх, була зумовлена природним явищем — пандемією COVID-19. З метою зведення до мінімуму спотворень економічних тенденцій розвитку країн, викликаних цим неекономічним чинником, середньорічні показники протягом п'ятирічних періодів обчислено без урахування 2020 р., а саме за 2016—2019 і 2021 рр.

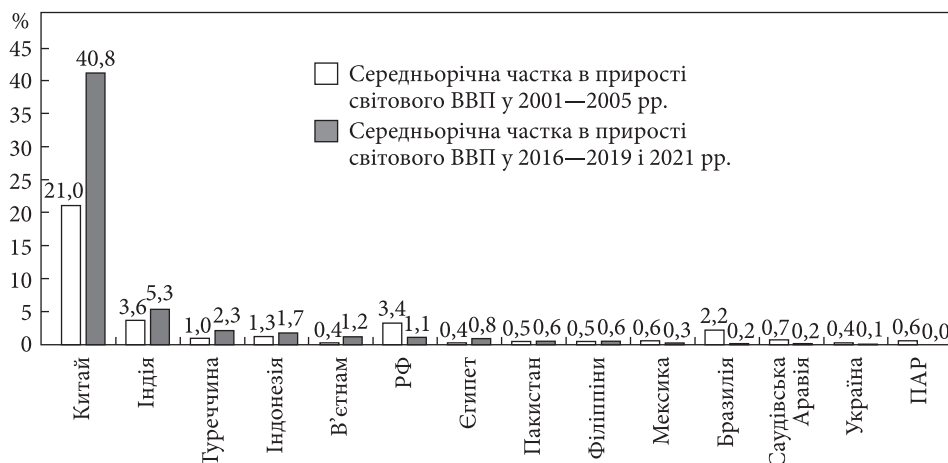

Рис. 1. Внесок Китаю, потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, і України в приріст світового ВВП у 2001—2019 і 2021 рр., %

Джерело: складено автором за: GDP (constant 2015 US\$). World Development Indicators. The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 20.06. 2023).

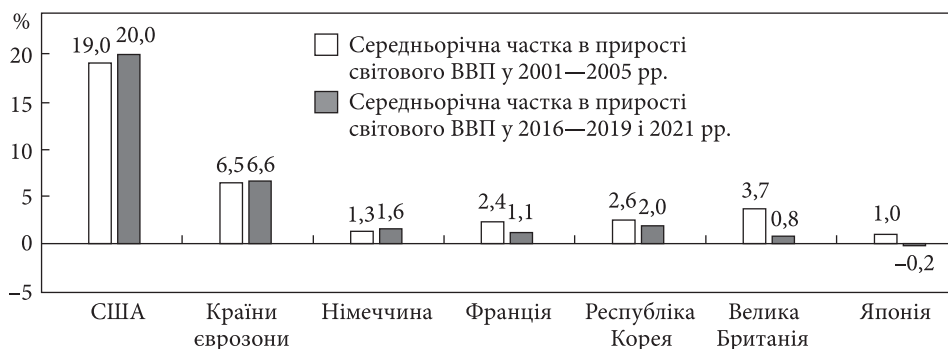

Рис. 2. Внесок США, країн єврозони і потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн з розвинутими ринками в приріст світового ВВП у 2001—2019 і 2021 рр., %

Джерело: складено автором за: GDP (constant 2015 US\$). World Development Indicators. The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 20.06.2023).

Саудівської Аравії — з 0,7 до 0,2 % (на 0,5 в. п.), Мексики — з 0,6 до 0,3 % (на 0,3 в. п.), Південно-Африканської Республіки — з 0,6 до 0,0 % (на 0,6 в. п.), України — з 0,4 до 0,1 % (на 0,3 в. п.). Показники України аналізуються для оцінювання наших шансів стати полюсом зростання світової економіки.

У 2001—2019 і 2021 рр. на зростання світової економіки також справили вплив традиційні полюси глобального зростання — США і країни єврозони, а також Велика Британія, Японія і Південна Корея. Зміни у величині їх впливу відображено на рис. 2.

Дані рис. 2 показують, що у 2001—2019 і 2021 рр. США, країни Єврозони і аналізовані потенційні полюси глобального зростання скоротили сукупний внесок у приріст ВВП світової економіки з 32,9 до 29,1 % (тобто на 3,8 в. п.). Докладний аналіз виявив, що частка США в прирості світового ВВП зростає з 19,0 до 20,0 % (на 1,0 в. п.), країн Єврозони — з 6,5 до 6,6 % (на 0,1 в. п.). Проте це не змогло компенсувати втрат від зменшення внеску Республіки Корея — з 2,6 до 2,0 % (на 0,6 в. п.), Великої Британії — з 3,7 до 0,8 % (на 2,9 в. п.) і Японії — з 1,0 до -0,2 % (на 1,2 в. п.). Зважаючи на те, що сукупний внесок цих розвинутих країн у приріст світового ВВП зменшився, предметом подальшого дослідження були обрані країни з ринками, що прискорено розвиваються. Для розуміння того, чому вони мають різний вплив на глобальне економічне зростання, порівнюємо динаміку і масштаб їх економік між собою і з США:

- *динаміка економічного зростання.* Порівняння економічної динаміки обраних для аналізу країн дало змогу виявити, що у 2001—2019 і 2021 рр. середньорічний темп приросту ВВП у світовій економіці становив 3,1 %, а в США — 2,2 %. Ця тенденція є доказом того, що у світовому господарстві формувалися нові локації підвищеної економічної активності. Зокрема, її рівень швидко зростає у Китаї (темп приросту ВВП становив 9,0 %), Індії (6,7 %), В'єтнамі (6,4 %), Філіппінах (5,5 %), Індонезії і Туреччині (5,2 %);

- *зміни в масштабах економік.* Спрямованість змін у економічному масштабі країни можна описати за допомогою показника її частки в структурі світового ВВП¹⁵. Порівняльний аналіз динаміки цього показника в обраних для аналізу країнах показав, що у 2001—2019 і 2021 рр. Китай і країни — потенційні полюси глобального зростання збільшили загальний масштаб своїх економік. Їх сукупний внесок у світове виробництво товарів і послуг зріс з 18,3 до 30,3 % (тобто на 12,0 в. п.), а США — зменшився з 28,0 до 23,7 % (на 4,3 в. п.). Якщо говорити докладніше, то в структурі ВВП світової економіки частка Китаю збільшилася з 7,0 до 16,6 % (тобто на 9,6 в. п.), Індії — з 1,8 до 3,1 % (на 1,3 в. п.), Туреччини та Індонезії — з 0,9 до 1,2 % (на 0,3 в. п.), тоді як частка Бразилії зменшилася з 2,4 до 2,2 % (тобто на 0,2 в. п.), РФ — з 1,8 до 1,7 % (на 0,1 в. п.), Мексики — з 1,7 до 1,5 % (на 0,2 в. п.), Південно-Африканської Республіки — з 0,5 до 0,4 % (на 0,1 в. п.), України — з 0,2 до 0,1 % (на 0,1 в. п.).

Вплив на економічну активність у інших країнах. Країни перебирають на себе роль полюсів глобального зростання лише за умови перетворення власної високої економічної активності на джерело додаткової

¹⁵ Середньорічні частки країн у структурі світового ВВП (GDP) протягом п'ятирічних періодів розраховано на основі даних Світового банку про виражені в доларах ВВП національних економік. Для розрахунків використано показник GDP (constant 2015 US\$), який відображає величину ВВП країн, що перерахована з національних валют за офіційним обмінним курсом щодо долара і в постійних цінах 2015 р.

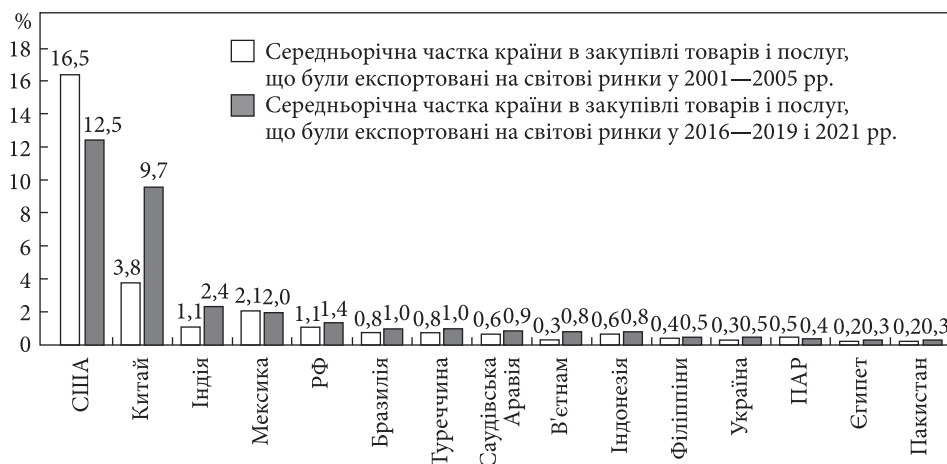

Рис. 3. Зміни в рівнях торговельної інтеграції у світову економіку США, Китаю, країн — потенційних полюсів глобального зростання і України у 2001—2005, 2016—2019 і 2021 рр., %

Джерело: складено автором за: Imports of goods and services (BoP, current US\$), Exports of goods and services (BoP, current US\$). World Development Indicators. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 20.06.2023).

економічної активності інших країн. Це можна здійснити шляхом поглиблення торговельної інтеграції у світове господарство. Зміни в рівнях торговельної інтеграції аналізованих країн описують показники їх середніх річних часток¹⁶ у закупівлі товарів і послуг, які були експортовані на світові ринки у 2001—2005, 2016—2019 і 2021 рр. (рис. 3).

¹⁶ Частки країн у закупівлі товарів і послуг, які були експортовані на світові ринки, розраховано за формулою $Sh_i = (m_i / X_i) \times 100$, де Sh — частка країни в закупівлі товарів і послуг, які були експортовані на світові ринки, m — загальний імпорт країни, X — загальний світовий експорт, i — країна, що аналізується, t — часовий період. Відповідно до положень шостої версії Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (Sixth edition of the IMF's balance of payments and international investment position manual — BPM6), яке було розроблено паралельно із Системою національних рахунків ООН 2008 р. (System of National Accounts — SNA 2008), імпорт і експорт повинні реєструватися в рахунках платіжного балансу на умові «франко-борт» (FOB), що означає використання цін, які включають усі збори до розміщення товарів на борту судна в порту відправлення. Проте багато країн використовують договірну умову FOB лише для оцінювання вартості експорту, а умову CIF — для оцінювання імпорту (на відміну від FOB, вона включає «вартість страхування і фрахт», а також витрати на транспортування). Величина вартості товару на умовах CIF завжди є більшою, ніж на умовах FOB. Однак, якщо використовувати статистику Світового банку, то можна виявити, що величина світового експорту у 2000—2021 рр. постійно перевищувала величину світового імпорту. Це є ознакою того, що на асиметрію глобального експорту та імпорту впливали не лише умови FOB і CIF, а й інші чинники, наприклад, відмінності в митних і податкових режимах, величини

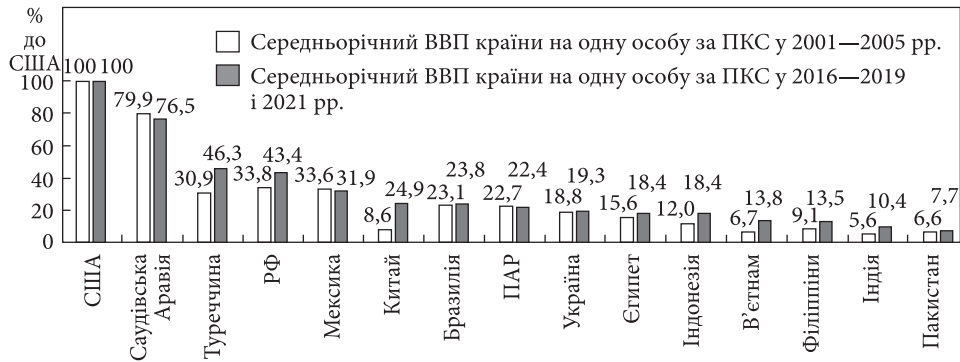

Рис. 4. Економічне відставання Китаю, країн — потенційних полюсів глобального зростання і України від США у 2001—2005, 2016—2019 і 2021 рр., % до США
Джерело: складено автором за: GDP per capita, PPP (constant 2017 international \$). World Development Indicators. *The World Bank*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 20.06.2023).

Дані рис. 3 свідчать, що протягом 2001—2019 і 2021 рр. Китай і країни — потенційні полюси глобального зростання збільшили загальний рівень торговельної інтеграції у світову економіку. Їх сукупна частка в закупівлі товарів і послуг, які були експортовані на світові ринки, зростає з 12,4 до 21,5 % (тобто на 9,1 в. п.), а США — зменшилася з 16,5 до 12,5 % (на 4 в. п.). Це означає, що зазначена група країн посилила свій вплив на світове виробництво експортних товарів і послуг й економічну активність у країнах-експортерах. Докладний аналіз виявив, що процес торговельної інтеграції країн у світову економіку відбувався нерівномірно. Так, у розглядуваний період частка Китаю в закупівлі товарів і послуг, які були експортовані на світові ринки, зростає з 3,8 до 9,7 % (тобто на 5,9 в. п.), Індії — з 1,1 до 2,4 % (на 1,3 в. п.), РФ — з 1,1 до 1,4 % (на 0,3 в. п.), Бразилії і Туреччини — з 0,8 до 1,0 % (на 0,2 в. п.), тоді як Мексики — зменшилася з 2,1 до 2,0 % (на 0,1 в. п.), Південно-Африканської Республіки — з 0,5 до 0,4 % (на 0,1 в. п.).

Скорочення економічного відставання від США. Для пошуку відповіді на запитання, чи вдалось аналізованим країнам зменшити економічне відставання від США, варто скористатися показником середньорічної динаміки ВВП на одну особу за ПКС¹⁷ у цих країнах у 2001—2005, 2016—2019 і 2021 рр. (рис. 4).

Дані рис. 4 свідчать, що у 2001—2019 і 2021 рр. Китай, інші країни — потенційні полюси глобального зростання, за винятком Саудівської Ара-

на обмінного курсу тощо. На основі цього можна зробити висновок, що цілком коректно порівнювати загальну величину світового експорту з імпортом певної країни, вартість якого може оцінюватися на умовах як FOB, так і CIF.

¹⁷ Для оцінювання у вартісному вимірі економічного відставання Китаю, країн — потенційних полюсів глобального зростання і України від США використано показник реального ВВП на одну особу населення за ПКС у постійних міжнародних доларах 2017 р. (GDP per capita, PPP (constant 2017 international \$)).

вії, Мексики і Південно-Африканської Республіки, і Україна дещо зменшили економічне відставання від США. Якщо говорити докладніше, то у 2016—2019 і 2021 рр. середньорічне виробництво товарів і послуг на одну особу в Саудівській Аравії досягло 76,5 % від рівня США, Туреччині — 46,3 %, РФ — 43,4 %, Мексиці — 31,9 %, Китаї — 24,9 %, Бразилії — 23,8 %, Південно-Африканській Республіці — 22,4 %, Україні — 19,3%, Єгипті та Індонезії — по 18,4 %. В усіх інших країнах, у тому числі у В'єтнамі, Філіппінах, Індії і Пакистані, економіки яких динамічно зростали, середньорічний рівень виробництва становив від 13,8 до 7,7 % від рівня США.

Інтерпретація результатів досліджень щодо формування нових полюсів глобального зростання. Якщо дотримуватися припущення, що в майбутньому найбільші шанси претендувати на роль нових полюсів глобального зростання мають країни, внесок яких у зростання світового ВВП перевищує 1 %, то можна передбачити таке. Основу сучасної конфігурації нових полюсів глобального зростання формує Китай. У 2001—2019 і 2021 рр. він, поєднавши великий масштаб економіки, високі темпи її зростання та інтеграції у світову економіку, збільшив свій внесок у приріст світового ВВП з 21,0 до 40,8 %. Крім того, КНР вдалося дещо скоротити економічне відставання від США, яке, проте, все ще залишається значним: у американській економіці в перерахунку на одну особу населення виробляється продукції у чотири рази більше, ніж у китайській.

Якщо погодитись із сценарієм подій, що Китай залишається єдиним новим полюсом глобального зростання, то стосовно інших аналізованих країн варто зауважити таке. Серед розвинутих країн лише Республіка Корея зберегла шанси стати новим полюсом глобального зростання. Водночас серед країн з ринками, що прискорено розвиваються, свої шанси перетворитися на нові полюси глобального зростання збільшили Індія, Туреччина, Індонезія і В'єтнам¹⁸, одночасно суттєво зменшили РФ і Бразилія. Про це свідчать виявлені довгострокові економічні тенденції, що притаманні цим країнам. Зокрема, у 2001—2019 і 2021 рр. за рахунок високих темпів зростання великомасштабних економік Індія, Туреччина та Індонезія збільшили свій внесок у приріст ВВП світової економіки, відповідно, з 3,6, 1,0 і 1,3 до 5,3, 2,3 і 1,7 %. Поєднання порівняно меншого масштабу економіки, але високих темпів її зростання відкрило можливість В'єтнаму наростити свій внесок у приріст світового ВВП з 0,4 до 1,2 %. Крім того, усі ці країни підвищили рівень торговельної інтеграції у світове господарство, що розширило їх можливості перебрати на себе роль полюсів глобального зростання. Водночас РФ і Бразилія, через низькі темпи зростання

¹⁸ Згідно з прогностичними оцінками американської компанії Bloomberg, зробленими на основі даних МВФ, у 2023—2028 рр. внесок у глобальне зростання Індії збільшиться до 12,9 %, Індонезії — до 3,6 %, Туреччини — 2,1 %, В'єтнаму — 1,6 % (див. докл.: Tanzi A. China to Be Top World Growth Source in Next Five Years, IMF Says. Bloomberg. 2023. Apr 17. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-04-17/china-to-be-top-world-growth-source-in-next-five-years-imf-says> (дата звернення: 05.08.2023)).

своїх відносно великомасштабних економік, скоротили свій внесок у приріст світового ВВП, відповідно, з 3,4 і 2,2 до 1,1 і 0,2 %.

Протягом аналізованого періоду Єгипет, Пакистан і Філіппіни дещо швидше набували додаткових шансів стати новими полюсами глобального зростання порівняно з Бразилією, Мексикою, РФ, Південно-Африканською Республікою і Саудівською Аравією. При цьому варто враховувати, що Бразилія, РФ і ПАР входять до складу БРІКС. Цей факт дає підстави стверджувати, що далеко не всі учасники цієї групи спроможні стати домінуючими економічними системами до 2050 р. Стосовно РФ цей висновок також підтверджується численними санкціями, що у 2022 р. були запроваджені значною кількістю країн у відповідь на розв'язану нею війну проти України і скоєні воєнні злочини.

Якщо звернутися до оцінок довоєнного розвитку України, то можна стверджувати, що у 2001—2019 і 2021 рр. її шанси стати одним з полюсів глобального зростання знизилися майже до нульової позначки. Насамперед це сталося через уповільнення темпів щорічного зростання економіки і поступове скорочення її масштабу в межах світового господарства.

Торговельні стимули щодо розширення виробництва експортної продукції підвищеної технологічної складності в Україні

На жаль, у довоєнний період в Україні якісні параметри економічного зростання були невисокими. Опосередковано це припущення підтверджується емпіричними даними про обсяг експорту вітчизняної продукції підвищеної технологічної складності, що має високу ціннісну (нецінову, якісну (non-price, qualitative)) конкурентоспроможність і хороші перспективи щодо розширення продажу на світових ринках. Оцінювання обсягу експорту зазначеної продукції було здійснено за допомогою таких методичних підходів. Зокрема, для доказу, що висока ціннісна конкурентоспроможність справляє домінуючий вплив на експорт певної групи товарів, використано факти про існування на ринку ситуації, за якої обсяг експорту цієї товарної групи перевищує обсяг імпорту аналогів і при цьому вартість одиниці експортного товарного набору є більшою, ніж імпортного. Формально цю ринкову ситуацію можна подати так:

$$X_{ij} / M_{ij} > 1; UVx_j / UVm_j > 1,$$

де X , M — відповідно, експорт й імпорт товарів країни; UVx , UVm — одинична вартість, відповідно, експортних та імпортних товарів, j — товарна група, i — країна, що аналізується [9, с. 18]. Водночас для доказу, що та чи інша продукція має хороші перспективи продажу на світових ринках, були використані факти її присутності в складі 100 найбільших у світі експортних товарних груп¹⁹.

¹⁹ Workman D. World's top exports report card for products and countries. 2020. *World's Top Exports*. URL: <https://www.worldstopexports.com/worlds-top-exports-products-countries> (дата звернення: 11.04.2023).

Наведені методичні підходи дали змогу отримати певні наукові результати. Так, було встановлено, що у 2019—2021 рр. в Україні високою ціннісною конкурентоспроможністю вирізнялася 71 експортна товарна група, тобто близько 6 % від їх загальної кількості, систематизованої за тризначним кодом УКТЗЕД. Однак серед зазначених груп лише вісім мали порівняно істотну питому вагу в структурі вітчизняного експорту й хороші перспективи щодо розширення продажу на світових ринках, а також підвищену технологічну складність [10]. Про її рівень свідчили такі факти. У 2021 р. середня ринкова вартість 1 кг одиниці імпортової продукції становила 0,98 дол., а товарної групи «двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни» — 1198,6 дол., групи «частини літальних апаратів товарної позиції 8801 або 8802» — 494,3 дол., групи «електрообладнання звукове або візуальне сигналізаційне» — 80,2 дол., групи «турбіни на водяній парі та інші парові турбіни» — 29,2 дол., групи «проводи ізольовані, кабелі та інші ізольовані електричні провідники; кабелі волоконно-оптичні» — 20,8 дол., групи «яхти та інші плавучі засоби» — 19,0 дол., групи «електронагрівальні прилади та апарати» — 15,0 дол., групи «судна, призначені для перевезення людей або вантажів» — 1,2 дол.²⁰

Наведені результати порівнянь підтвердили, що всі вісім експортних товарних груп можна віднести до тих, що мають підвищену технологічну складність, оскільки їх середня одинична вартість перевищувала середню вартість одиниці продукції сукупного товарного імпорту України. При цьому варто зазначити, що найвищий рівень технологічної складності був притаманний таким групам: «двигуни турбореактивні», «частини літальних апаратів» і «електрообладнання звукове або візуальне сигналізаційне».

У 2016—2021 рр., за винятком 2020 рр., в Україні експорт товарів постійно збільшувався, але це не приводило до прискорення економічного зростання. Причина цього крилася в низьких якісних параметрах економічного зростання. Докладніше цю проблему можна описати так. У період посткризового відновлення 2016—2021 рр. в Україні середньорічна величина індексу вартості одиниці продукції сукупного товарного імпорту (UVm) становила 0,78 дол. / кг, а сукупного товарного експорту (UVx) — 0,31 дол. / кг²¹. Це означало, що технологічна складність імпорту була у 2,5 рази вищою, ніж українського товарного експорту. Доходи від продажу останнього не покривали валютних витрат на імпорт тех-

²⁰ Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (тисяч доларів США) за період з 01.01.2021 р. по 31.12.2021 р. *Державна митна служба України*, 2023. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestrihttp://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 16.07.2023).

²¹ Розраховано автором за: Сумарний обсяг імпорту та експорту в розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (дані за відповідні роки). *Державна митна служба України*, 2023. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestrihttp://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 16.07.2023).

нологічно складнішої продукції, унаслідок чого виникало від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами в межах 6,56—14,26 млрд дол., що призводило до зменшення щорічних темпів зростання економіки. Частково спад темпів компенсувався додатним сальдо зовнішньої торгівлі послугами, який коливався в межах 0,48—4,40 млрд дол.²², проте це вирішувало проблему уповільнення економічної динаміки.

Існування наведеної проблеми підводить до думки, що одним з шляхів підвищення якості економічного зростання в Україні є розширення експорту продукції підвищеної технологічної складності. У повоєнний період вихід на цей шлях можна розпочати так. Частина міжнародної допомоги і обмежених ресурсів держави направити на відбудову галузей²³, які в короткі терміни спроможні відновити і / або збільшити продаж на зовнішніх ринках конкурентоспроможної продукції, що підвищить загальний рівень технологічної складності українського товарного експорту і, відповідно, його ринкову вартість відносно імпорту.

Якщо припустити, що Україна вибере саме цей шлях, то виникає закономірне запитання: нова глобальна багатополарність створить додаткові можливості чи загрози для реалізації такого вибору? Дослідження в цьому напрямі дало змогу зробити такий висновок: *нова глобальна багатополарність створює як додаткові можливості, так і певні загрози для економічного зростання й розвитку інших країн*. Докладніше описати цю ситуацію можна на прикладі України за допомогою показників експортно-імпортних операцій на світовому ринку.

У довоєнному 2021 р. в Україні економічну активність суттєво стимулював попит, що формувався на внутрішніх ринках країн, які виконували роль реальних і потенційних полюсів глобального зростання. Так, вітчизняні експортери продали товарів на ринках країн Єврозони на суму 15 750 млн дол., США — 1622 млн дол., розвинутих країн — потенційних полюсів глобального зростання (Великої Британії, Республіки Корея і Японії)— 1729,4 млн дол.²⁴ Питома вага цих країн у структурі

²² Динаміка платіжного балансу України. *Національний банк України*, 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 06.07.2023).

²³ Процес накопичення сучасних знань щодо надання і використання міжнародної допомоги для повоєнного відновлення країн розпочався в 1960-х роках із збирання статистичних даних. Аналізуючи їх, британська науковиця А. Хеффлер дійшла висновку, що в країнах, які пережили війни, близько 56 % міжнародної допомоги зазвичай направлялися на відновлення економічної та соціальної інфраструктур, 9 % — на вирішення гуманітарних питань, 8 % — на відбудову виробництва [11, р. 11]. Спираючись на ці узагальнення, нами зроблено припущення, що в Україні частина міжнародної допомоги також буде направлена на відбудову руйнувань у виробничому секторі, який забезпечував випуск експортної продукції підвищеної технологічної складності.

²⁴ Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (тисяч доларів США) за період з 01.01.2021 р. по 31.12.2021 р. *Державна митна служба України*. 2023. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestrihttp://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 16.07.2023).

товарного експорту України становила 28,1 %. Водночас вітчизняні експортери продали продукції на ринках Китаю на суму 8003,5 млн дол., Індії — 2494,3 млн дол., інших країн — потенційних полюсів глобального зростання (Бразилії, В'єтнаму, Єгипту, Індонезії, Мексики, Філіппін, Пакистану, РФ, Саудівської Аравії, Південно-Африканської Республіки, Туреччини) — 12 554,2 млн дол. Отже, питома вага цих країн у структурі товарного експорту України становила 33,9 %.

З наведених даних випливає, що Китай і потенційні полюси глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, створювали сильніші торговельні стимули для розширення виробництва в експортних галузях України порівняно з аналізованими країнами з розвинутими ринками. Безумовно, це відкривало додаткові можливості для зростання української економіки, однак, надаючи сильніші торговельні стимули для розширення вітчизняного експортного виробництва, Китай і потенційні полюси глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, відігравали значно меншу роль у покращенні якісних параметрів економічного зростання України. Про це свідчать такі факти.

Як уже зазначалося, напередодні війни в Україні експортна продукція підвищеної технологічної складності, що мала хороші перспективи для продажу на світових ринках і високу ціннісну (нецінову, якісну) конкурентоспроможність, входила до складу товарних груп, класифікованих за кодами УКТЗЕД 8406, 8411, 8516, 8531, 8544, 8803, 8901, 8903 (далі — продукція, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903). Розрахункові дані свідчать, що у 2021 р. вартість одиниці цієї продукції становила 15,2 дол. / кг, а одиниці сукупного товарного експорту — 0,4 дол. / кг. Це означало, що рівень технологічної складності першої був у середньому в 36 разів вищим за рівень одиниці продукції сукупного товарного експорту.

У 2021 р. в Україні обсяг експорту продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, становив 2791 млн дол., імпорту — 1167 млн дол. Це спричинило виникнення додатного сальдо зовнішньої торгівлі зазначеною продукцією обсягом майже 1624 млн дол., що створювало сприятливі, але *недостатні* умови для прискорення зростання української економіки. Свідченням останнього було від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами обсягом 6642 млн дол.²⁵ Його наявність не лише знижувала темп зростання економіки, а й вказувала на обмежену кількість у структурі експортних галузей таких, що випускали продукцію підвищеної технологічної складності. Останній факт викликав важливе запитання: як на експортне виробництво в зазначених галузях впливали реальні й потенційні полюси глобального зростання? Для пошуку відповіді на нього, звернімося до даних табл. 1, які характеризують об-

²⁵ Платіжний баланс України. *Національний банк України*. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 06.07.2023).

сяги торгівлі у 2021 р. між Україною і зазначеними полюсами продукцією підвищеної технологічної складності, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903.

Дані табл. 1 свідчать, що у 2021 р. до США, країн єврозони і країн — потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн з розвинутими ринками Україна експортувала продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, на суму понад 765,5 млн дол., або 27,4 % від обсягу її загального товарного експорту. Це зумовило виникнення додатного сальдо зовнішньої торгівлі зазначеною продукцією обсягом майже 542,8 млн дол.

Для пошуку відповіді на запитання, як на експортне виробництво аналізованих вітчизняних галузей впливали Китай і потенційні полюси глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, звернімося до даних табл. 2, які характеризують обсяги торгівлі у 2021 р. між Україною і цими полюсами продукцією підвищеної технологічної складності, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903.

Дані табл. 2 свідчать, що у 2021 р. до Китаю і країн — потенційних полюсів глобального зростання Україна експортувала продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, на суму понад 356,7 млн дол., або 12,8 % від обсягу її загального товарного експорту. Примітно, що величина експорту зазначених товарних груп була майже порівняною з величиною імпорту до України аналогічних видів продукції, ви-

Таблиця 1. Обсяги торгівлі продукцією підвищеної технологічної складності між Україною і традиційними й потенційними полюсами глобального зростання з-поміж країн з розвинутими ринками у 2021 р., млн дол.

Країни	Продукція, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903		
	товарооборот ($X_{it} + M_{it}$)	імпорт (M_{it})	експорт (X_{it})
Країни єврозони у тому числі	868,2	201,2	667,0
Німеччина	423,1	60,3	362,8
Франція	46,4	24,1	22,3
Велика Британія	83,2	5,8	77,4
США	31,3	10,6	20,7
Республіка Корея	3,3	3,1	0,3
Японія	2,2	2,1	0,0
Р а з о м	988,2	222,7	765,5

Джерело: складено автором за: Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (тисяч доларів США) за період з 01.01.2021 р. по 31.12.2021 р. *Державна митна служба України*. 2023. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri><http://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 16.07.2023).

робленої у цих країнах. Відносно невеликий обсяг експорту української продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, до Китаю і країн —потенційних полюсів глобального зростання можна пояснити так. По-перше, швидким розвитком компаній цих країн та їх перетворенням на конкуруючих постачальників зазначеної продукції на світові ринки. Доказом тому можуть слугувати дані табл. 2, які показують, що у 2021 р. Китай, Туреччина, Філіппіни, Єгипет, Мексика, Індонезія і В'єтнам продали в Україні продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, трохи більше, ніж вітчизняні компанії її експортували на ринки цих країн. По-друге, наявністю в українських товаровиробників більш вигідних пропозицій щодо експорту продукції на ринки географічно близьких сусідніх країн ЄС, таких як Польща, Румунія, Словаччина, Чехія і Угорщина. У 2021 р. на їх ринки Україна експортувала продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, на суму 1537 млн дол., або 55,1 % від обсягу її загального товарного експорту. Це спричинило виникнення додатного сальдо зовнішньої торгівлі зазначеною продукцією обсягом майже 1063 млн дол.

Таблиця 2. Обсяги торгівлі продукцією підвищеної технологічної складності між Україною, Китаєм і потенційними полюсами глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, у 2021 р., млн дол.

Країни	Продукція, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903		
	товарооборот ($X_{it} + M_{it}$)	імпорт (M_{it})	експорт (X_{it})
Китай	484,9	263,0	221,8
РФ	107,0	25,9	81,1
Туреччина	52,2	36,4	15,8
Індія	36,5	1,4	35,2
Філіппіни	5,7	5,7	0,0
Єгипет	4,8	4,3	0,6
Мексика	4,3	4,3	0,0
Індонезія	4,1	4,1	0,0
Південно-Африканська Республіка	2,7	0,9	1,8
В'єтнам	1,7	1,5	0,1
Бразилія	0,1	0,1	0,1
Саудівська Аравія	0,1	0,0	0,1
Пакистан	0,1	0,0	0,1
Р а з о м	704,2	347,5	356,7

Джерело: складено автором за: Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (тисяч доларів США) за період з 01.01.2021 р. по 31.12.2021 р. *Державна митна служба України*. 2023. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri><http://sfs.gov.ua/ms/f11> (дата звернення: 16.07.2023).

Інтерпретація результатів дослідження щодо торговельних стимулів з виробництва експортної продукції підвищеної технологічної складності. У 2019—2021 рр. в Україні перспективна продукція підвищеної технологічної складності з високим рівнем ціннісної конкурентоспроможності становила близько 6 % у структурі товарного експорту. Вона була сконцентрована переважно в складі восьми товарних груп, а саме: «двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни»; «частини літальних апаратів»; «електрообладнання звукове або візуальне сигналізаційне»; «турбіни на водяній парі та інші парові турбіни»; «проводи ізольовані, кабелі та інші ізольовані електричні провідники»; «яхти та інші плавучі засоби»; «електронагрівальні прилади та апарати»; «судна, призначені для перевезення людей або вантажів».

Реальні й потенційні полюси глобального зростання мали різний вплив на експорт зазначеної продукції. Зібрані факти свідчать, що більш сильні торговельні стимули для її виробництва створювали традиційні й потенційні полюси з-поміж країн з розвинутими ринками. У 2021 р. їх частка в структурі українського товарного експорту становила 28,1 %, а в структурі експортних товарів підвищеної технологічної складності — 27,4 %. Водночас частка Китаю й потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, у структурі вітчизняного товарного експорту становила 33,9 %, а в структурі експортних товарів підвищеної технологічної складності — 12,8 %.

Можна передбачити, що розв'язана РФ війна в Україні додатково зменшить частку аналізованих країн з ринками, що прискорено розвиваються, у закупівлі вітчизняних товарів підвищеної технологічної складності. Опосередковано це підтверджують такі факти. У 2021 р. в Україні 96,6 % товарообороту продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, забезпечували Китай, РФ, Туреччина та Індія. Можна очікувати, що в повоєнний період РФ перебуватиме під міжнародними санкціями. Це означає, що товарооборот зазначеної продукції між Україною й аналізованими країнами має зменшитися на 15,2 %, зокрема імпорт — на 7,4 %, а експорт — на 22,7 %. Якщо імпорт на внутрішній ринок продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, можна відновити за рахунок інших торговельних партнерів, то вийти на довоєнний обсяг її експорту є значно складнішим завданням. З позиції сьогодення можна лише констатувати, що не варто розраховувати на суттєве розширення експорту зазначеної продукції до Китаю, Туреччини, Філіппін, Єгипту, Мексики, Індонезії і В'єтнаму, які в довоєнний період її імпортували в Україну в дещо більших обсягах, ніж вітчизняні компанії експортували на їх внутрішні ринки. Виняток, можливо, становитиме Індія.

Разом з тим проведене дослідження дало підстави для обґрунтованого припущення, що в майбутньому повоєнному періоді замість РФ основними споживачами вітчизняної продукції, що класифікується за кодами УКТЗЕД 8406, ...8903, можуть стати географічно найближчі до України

члени ЄС — Польща, Румунія, Словаччина, Чехія і Угорщина, Німеччина і Франція. Це може слугувати додатковим аргументом стосовно доцільності набуття Україною членства в ЄС.

ВИСНОВКИ

Після 2000 р. у світовій економіці сформувалася нова глобальна багатополлярність, що створила як додаткові можливості, так і загрози для розвитку країн з меншими економіками, що розвиваються, які суттєво не впливають на глобальну економічну динаміку.

Досвід України показав, що на міжнародних ринках додатковий попит Китаю і потенційних полюсів глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, створює сильні торговельні стимули для пожвавлення економічної активності у вітчизняних експортних галузях з виробництва сировини і продукції її неглибокої переробки, а також слабкі — у галузях з виробництва продукції підвищеної технологічної складності. Тому остання в значно більших обсягах екпортувалася до традиційних полюсів глобального зростання, тобто країн єврозони і США, а також на ринки держав — членів ЄС, які географічно є найближчими сусідами України.

Зібрані факти доводять, що подальше стрімке інерційне розширення торгівлі України з Китаєм і потенційними полюсами глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються, неодмінно збільшуватиме ризики уповільнення якісних (структурних) змін у вітчизняній зовнішній торгівлі на користь продукції підвищеної технологічної складності.

Є всі підстави розглядати отримані емпіричні дані як зібрані у сфері економіки докази, що підтверджують безпомилковість гіпотези про те, що процес становлення глобальної багатополлярності породжує нові загрози для розвитку менших економік, що розвиваються. Зокрема, їх економічне зростання може супроводжуватись уповільненням якісних (структурних) змін у зовнішній торгівлі у випадку швидкого розширення торговельних відносин з новими або потенційними полюсами глобального зростання з-поміж країн з ринками, що прискорено розвиваються.

Запропоновані наукові підходи до аналізу процесу становлення глобальної багатополлярності, ідентифікації продукції підвищеної технологічної складності з високим рівнем ціннісної (нецінової, якісної) конкурентоспроможності можуть бути використані в подальших дослідженнях на прикладі інших країн для підтвердження чи спростування виявленої економічної тенденції про те, що нові й потенційні полюси глобального зростання створюють слабкі торговельні стимули для розширення виробництва й експорту продукції підвищеної технологічної складності в країнах з меншими економіками, що розвиваються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Huidrom R., Kose M.A., Ohnsorge F.L. How important are spillovers from major emerging markets? *Policy Research Working Paper*. 2017. No. 8093. 29 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/786391496863791206/pdf/WPS8093.pdf>
2. Wade R.H. Emerging world order? From multipolarity to multilateralism in the G20, the World Bank, and the IMF. *Politics and Society*. 2011. No. 39. Iss. 3. P. 347-378. <https://doi.org/10.1177/0032329211415503>
3. Hawksworth J., Audino H., Clarry R. The long view: How will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers LLP, February 2017. 72 p. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-the-world-in-2050-full-report-feb-2017.pdf>
4. Vu K. Sources of growth in the world economy: a comparison of G7 and E7 economies. In: *Measuring economic growth and productivity: foundations, KLEMS production models, and extensions*. B.M. Fraumeni (Ed.). San Diego, Elsevier science & technology, 2020. 536 p. P. 55-74. URL: https://www.researchgate.net/publication/338808424_Sources_of_growth_in_the_world_economy_a_comparison_of_G7_and_E7_economies
5. Pieterse J.N. *Multipolar globalization: emerging economies and development*. London; New York; Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. 247 p. URL: <https://escholarship.org/uc/item/2dr6q014>
6. Nicolas F. China and the global economic order. *China perspectives*. 2016. No. 2. P. 7-14. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.6960>
7. Thomas C. Trade and development in an era of multipolarity and reterritorialization. *Yale Journal of International Law Online*. 2018. Vol. 44. No. 77. P. 77-85. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2767&context=facpub>
8. Bernal R.L. Small Developing economies in the World Trade Organization. Washington, DC., 2001, July 23-24. 12 p. URL: https://caricom.org/documents/10160-small_developing_economies_in_the_wto.pdf
9. Пустовойт О.В. Цінова та ціннісна конкурентоспроможність товарного експорту України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 2. С. 7—31. <https://doi.org/10.15407/eip2021.02.007>
10. Пустовойт О.В. Повоєнна економіка України: міжнародна допомога та політика зростання. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 75—98. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.075>
11. Hoeffler A. Growth, aid and policies in countries recovering from war. *OECD development co-operation working paper*. 2012. No. 1. 35 p. URL: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/WP1%20Growth%20Aid%20and%20Policies.pdf>

Надійшла 10.08.2023

Прорецензована 28.08.2023

Доопрацьована 25.09.2023

Підписана до друку 29.09.2023

REFERENCES

1. Huidrom R., Kose M.A., Ohnsorge F.L. How important are spillovers from major emerging markets? *Policy Research Working Paper*, 2017, No. 8093. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/786391496863791206/pdf/WPS8093.pdf>
2. Wade R.H. Emerging world order? From multipolarity to multilateralism in the G20, the World Bank, and the IMF. *Politics and Society*, 2011, No. 39, Iss. 3, pp. 347-378. <https://doi.org/10.1177/0032329211415503>

3. Hawksworth J., Audino H., Clarry R. The long view: How will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers LLP, February 2017. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-the-world-in-2050-full-report-feb-2017.pdf>
4. Vu K. Sources of growth in the world economy: a comparison of G7 and E7 economies. In: *Measuring economic growth and productivity: foundations, KLEMS production models, and extensions*. B.M. Fraumeni (Ed.). San Diego, Elsevier Science & Technology, 2020, pp. 55-74. URL: https://www.researchgate.net/publication/338808424_Sources_of_growth_in_the_world_economy_a_comparison_of_G7_and_E7_economies
5. Pieterse J.N. *Multipolar globalization: emerging economies and development*. London; New York; Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. URL: <https://escholarship.org/uc/item/2dr6q014>
6. Nicolas F. China and the global economic order. *China Perspectives*, 2016, No. 2, pp. 7-14. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.6960>
7. Thomas C. Trade and development in an era of multipolarity and reterritorialization. *Yale Journal of International Law Online*, 2018, Vol. 44, No. 77, pp. 77-85. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2767&context=facpub>
8. Bernal R.L. *Small Developing Economies in the World Trade Organization*. Washington, DC., 2001, July 23-24. URL: https://caricom.org/documents/10160-small_developing_economies_in_the_wto.pdf
9. Pustovoit O.V. Price and value competitiveness of Ukrainian merchandise exports. *Economics and Forecasting*, 2021, No. 2, pp. 7-31. <https://doi.org/10.15407/eip2021.02.007> [in Ukrainian].
10. Pustovoit O.V. Ukraine's post-war economy: international aid and growth policy. *Economics and Forecasting*, 2022, No. 3, pp. 75-98. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.075> [in Ukrainian].
11. Hoeffler A. Growth, aid and policies in countries recovering from war. *OECD Development Co-operation Working Paper*, 2012, No. 1. URL: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/WP1%20Growth%20Aid%20and%20Policies.pdf>

Received on August 10, 2023

Reviewed on August 28, 2023

Revised on September 25, 2023

Signed for printing on September 29, 2023

Oleh Pustovoit, Dr. Sci. (Econ.),
Leading Research Fellow of the Department
of Sectoral Forecasting and Market Conjuncture
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

GLOBAL MULTIPOLARITY:
NEW OPPORTUNITIES AND THREATS
FOR THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN EXPORTS

One of the topical areas of modern economics is predicting the implications of global multipolarity. Their analysis in the fields of international politics and international trade law gave grounds for suggesting that global multipolarity creates both new opportunities and additional threats for the development of smaller developing economies. To test the hypothesis on data collected in the field of economy, it is proposed to analyze these opportunities and threats as strong and weak trade incentives formed by countries which are new actual and potential global growth poles when purchasing raw materials and products of increased technological complexity in smaller developing economies. To implement this scientific method, a set of methodological and methodical approaches has been developed to correct the list and rank actual and potential global growth poles, to evaluate their shares in the purchase of products of increased technological complexity.

Approbation of the proposed scientific approaches on the example of Ukraine revealed that on international markets, the additional demand from China and potential global growth poles from among countries with emerging markets creates strong trade incentives for revitalizing economic activity in domestic export industries producing raw materials and products of their shallow processing, and the weak ones — in industries producing products of increased technological complexity. Therefore, further rapid inertial expansion of Ukraine's trade with these countries will certainly increase the risks of slowdown in qualitative (structural) changes in domestic foreign trade in favor of products of increased technological complexity. The obtained empirical data confirm the assumption of Western scientists that global multipolarity creates additional threats to the development of smaller developing economies, as it encourages them to retain the role of raw materials supplier to world markets in the future.

Keywords: *global multipolarity; global growth pole; exports; imports; unit cost; products of increased technological complexity; competitiveness.*